

Diskuse

Stopa a kriminalistická stopa versus důkaz a kriminalistický důkaz

Pplk. ing. Bohumil PLANKA, CSc., Kriminalistický ústav Praha

Kriminalistická teorie je primárně nezbytná pro rozvoj samotné vědy, neboť poskytuje nástroje, které dovolují uchopit jednotlivá témata a efektivně s nimi pracovat. Nejinak je tomu s odbornou terminologií. Ta však na rozdíl od čisté teorie působí bezprostředně na dennodenní praxi kriminalistickou, soudní a v širších souvislostech i celospolečenskou, právní vědomí občanů nevyjímaje. Měla by tedy být co nejvíce srozumitelná širokému spektru uživatelů. Generace tuzemských odborníků na počátku dvacátého století precizovala jednotlivé oblasti kriminalistické praxe i vědy a jména jako J. E. Purkyně, F. Protiwenský, J. Povondra, O. Pinkas, J. Šejnoha, J. Lebeda, L. Havlíček, F. Kocián a další jsou navždy zapsána do historie naší kriminalistiky (blíže viz Straus, J. a kolektiv: Dějiny československé kriminalistiky, první a druhý díl).

Žádná vědní disciplína není a ani nemůže být uzavřená, neustále se vyvíjí a žije, někdy i bouřlivým vnitřním životem. Nicméně určitý stupeň kacířství může být přece jen spatřován, pokud se otevře polemika nad odborným termínem, který je chápán jako ustálený, staletím prověřený, zažitý nejen v teorii, ale i v praxi. S vědomím tohoto nebezpečí bych se rád zastavil u zdánlivě transparentního termínu **stopa** a **kriminalistická stopa**, který přijímaly a přijímají generace studentů a praktiků kriminalistiky jako axiom, nad nímž je zpravidla bezpředmětné se hlouběji zamýšlet.

Pokud budeme dostatečně pozorně naslouchat dnešním studentům kriminalistiky, zjistíme, že zejména při prvním setkání s teorií kriminalistických stop mají velké problémy se v tématu vyznat a nevěřícně kroutí hlavami, když se například

ve vysokoškolských učebních textech nebo v odborných publikacích renomovaných autorů prokousávají větami, které obsahují formulace jako například:

- „Mechanoskopie se zabývá posuzováním zákonitostí vzniku, trvání a zániku stop vytvořených nejrůznějšími nástroji ...mechanoskopické stopy lze dělit podle různých kritérií ...z pohledu mechanismu vzniku mechanoskopických stop vznikají stopy statické a stopy dynamické ... vznikají stopy zhmožděné ... sešinuté stopy ... stopy kombinované ... obdobným dělením mechanoskopických stop je často frekventované dělení těchto stop na stopy plošné a stopy objemové (stopy plastické) ... stopy plošné jsou téměř ekvivalentní stopám statickým a stopy objemové stopám dynamickým...” (Straus, J. a kol.: Kriminalistika, kriminalistická technika. Praha 2004, s. 82.)
- „Kriminalistická stopa je jakákoliv změna v materiálním prostředí nebo ve vědomí člověka... kriminalistickotechnické stopy existují v mnoha různých materiálních podobách... stopy trestného činu rozdělujeme na stopy materiální a stopy paměťové ... materiální stopy se dělí podle druhu informace... kriminalistické stopy jsou členěny na paměťové a materiální, materiální stopy jsou členěny do pouhých tří velkých skupin, a to 1. kriminalistické stopy odrážející vnější stavbu objektu... 2. kriminalistické stopy odrážející vnitřní složení objektu... 3. kriminalistické stopy odrážející funkční a dynamické vlastnosti objektu...” (Straus, J. a kol.: Dějiny československé kriminalistiky slovem i obrazem. Praha 2003, s. 169.)
- „...stopou trestného činu rozumíme změnu, která souvisí s vyšetřovanou událostí ... stopy trestného činu klasifikujeme jako stopy materiální a stopy paměťové... stopy obsahující informaci o vlastnostech objektu... stopy rovnosti dělíme na stopy látek pevných, stopy látek

kapalných, stopy látek plyných... ke stopám rovnosti patří i většina mikrostop, které dělíme na mikrostopy kontaktní a mikrostopy jednostranně nanášené... stopy zobrazení dělíme na stopy vnější struktury objektu, stopy mechanického oddělení části, stopy funkčních a pohybových vlastností... stopy zobrazení vnější struktury dělíme na stopy podobnosti a stopy transformované ekvivalentnosti ... stopy podobnosti dělíme na stopy plošné a stopy plastické ... stopy plošné dělíme na stopy navrstvení, stopy odvrstvení a stopy periferní ... stopy - rýhy způsobuje zpravidla malá plocha..." (Pješčák, J. a kol.: Kriminalistika. Naše vojsko, Praha 1982, s. 45-48.)

- „Stopou rozumíme v kriminalistice každou změnu, která na místě konkrétního trestného činu... mohou být nalezeny stopy páčení... kriminalistická technika studuje vznik stop... z hlediska kriminalistické techniky a taktiky rozlišujeme stopy plošné, plastické, chemické, tepelné, stopy exploze, hnilobné, biologické, pachové, skvrny a stopy věcné... mohou být stopy plasticko-plošné, chemicko-tepelné a v mnoha jiných kombinacích... stopy dynamické můžeme rozdělit na rýhy, stopy sešinuté, stopy zhmožděné... při vyšetřování silničních dopravních nehod se setkáváme s různými stopami, jde hlavně o jízdné stopy, brzdné stopy, blokovací stopy, smykové stopy, dřecí stopy, vlečné stopy... (Němec, B. a kol.: Učebnice kriminalistiky. Praha 1959, s. 131-135.)
- „...pořízením tzv. hmotné kopie odrazu čili kopie stopy... v souvislosti s páčáním trestné činnosti vznikají stopy předáním energie, stopy předáním hmoty, stopy předáním energie a hmoty... předáním a přijetím hmoty vznikají především stopy navrstvení, stopy odvrstvení (např. stopy papilárních linií, stopy obuvi, stopy dezénu pneumatik)... materiální neboli hmotná stopa trestného činu bývá

nazývána i kriminalisticko-technickou stopou ... není stopou její hmotný nositel, nýbrž jen vlastní stopa jako taková... stopa trestného činu na rozdíl od kriminalistické stopy... stopy trestného činu jsou stopy odrážející vlastnosti objektů, stopy - části celku, stopy - účelové jevy... stopy vnější struktury objektu jsou stopy evidentní ekvivalentnosti, stopy transformované ekvivalentnosti... stopy funkčních a pohybových vlastností a návyků jsou stopy chůze a běhu, stopy hlasu a řeči, stopy rukopisu a psaného projevu... (Porada, V.: Teorie kriminalistických stop a identifikace. Academia, Praha 1987, s. 16-22.)

Jak je z těchto několika z kontextu vyňatých citací zřejmé, je termín stopa s rozličnými přívlastky používán různými autory ve specifických souvislostech k vyjádření někdy i nesouměřitelných pojmů. To vnáší do kriminalistické teorie i praxe diplomaticky řečeno určitou nejistotu.

Proč zrovna termín **stopa** zdomácněl v naší kriminalistice a je takto široce pojímán a interpretován i v moderní vědě, vyplývá z děl průkopníků kriminalistiky z počátku 20. století. Je to možná také sugestivní pozůstatek vzpomínky na příběhy s indiánskou tematikou, kde lovec v kožených legínách stopoval divokou zvěř nebo vojenský zvěd-stopář sledoval otisky kopyt koně nepřítele v rozmoklé půdě, anebo literární obraz detektiva se zvětšovací lupou v ruce, lezoucího po kolenou v salonním kupé.

V moderní době se termín **stopa** dostává do různých novotvarů jako například: „...další kategorií stop jsou stopy účetní, počítačové apod., které se objevují v údajích prvotních dokladů, v účetních výkazech, uzávěrkách, v bilancích, daňových přiznáních v softwaru...” (Straus, J. a kol: Kriminalistika, kriminalistická technika. Praha 2004, s. 11.), nebo také: „Mezi typické viditelné stopy patří stopy mechanoskopické, balistické, většina stop trasologických, řada

stop biologických, chemických, pyrotechnických, stop ručního písma a psacích strojů..." (Chmelík, J.: Rukověť kriminalistiky. Plzeň 2005, s. 86.), a s perspektivou vzniku nových forem kriminality lze očekávat příliv dalších a dalších novotvarů, které si autoři libovolně přizpůsobí (je otázka času, kdy se objeví například termín stopa tunelářská...).

„Kriminalistických stop, které mají materiální charakter, je obrovský počet a snahy o jejich taxativní výčet nevedly nikdy k většímu úspěchu." (Chmelík, J.: Rukověť kriminalistiky. Plzeň 2005, strana 85). S tímto tvrzením lze naprosto souhlasit a tyto snahy by ani neměly praktický význam. Co stojí za polemiku je otázka, **zda kriminalistická stopa (potažmo stopa) jako základní kriminalistická kategorie je v teorii a zejména v praxi chápána a používána jednotně a zda je dostatečně srozumitelná odborné i laické veřejnosti.** Uvedené citace dávají tušit, že tomu tak vždy není.

Termín „**stopa**“ se objevuje již v knize Pinkase a Povondry Pokyny pro službu pátrací a daktyloskopickou z roku 1922, kde je definován jako **„každá změna, která se stala vlivem pachatelovým na místě činu od okamžiku, kdy na toto místo přišel, až do té doby, kdy je opustil, jakož i při jeho přípravě, nebo v důsledku spáchaného činu provedené činnosti na jiném místě“** (Straus, J. a kol.: Dějiny československé kriminalistiky slovem i obrazem. Praha 2003, s. 15, 167.).

Zdůrazněme klíčová slova **„změna, která nastala vlivem“**. Jinými slovy stopa je zde synonymem určité změny, kterou je třeba na místě vyšetřovaného činu nalézt, zajistit a dále posoudit její význam pro objasnění věci (případně ji podrobit odbornému zkoumání). Pozdější autoři, kteří termín stopa přejímali, již nebyli pokaždé takto důslední.

Je-li tato změna ve formě materiální nebo jako určitý druh informace, není z gnozeologického hlediska relevantní. Potřebovali bychom však zobecněle pojmenovat nositele (nosiče) uvedené změny a důsledně jej nezaměňovat s pojmem stopa.

Mimochodem, podobná situace existuje v praktické kriminalistice při používání slova „poškozený“. Například: „... podezřelý František C. opakovaně udeřil kladivem do automobilu poškozeného Kamila L. a poškodil mu přední okno a kapotu, načež poškozený vytáhl z kapsy nůž a poškodil podezřelému nákupní tašku, ve které se nalézaly zánovní boty Adidas, které byly při útoku nožem poškozeny...“, nebo: „...na košili poškozeného A.H. se v oblasti zad nalézá poškození s morfologií roztržení ve tvaru písmene L, které probíhá až na přední díl košile, do blízkosti dříve popsaneho poškození v oblasti levé náprsní kapsy, ve které byla nalezena průstřelem poškozená peněženka poškozeného K. H.“ (Pozn.: v balistické expertizní praxi používáme slovo poškozený pouze ve vztahu k oběti skutku, zatímco devastující účinky zbraní a střeliva na oděvních součástkách a cílech označujeme jako porušení materiálu.)

S termínem „**kriminalistická stopa**“ se setkáváme v pracích publikovaných v 70. a 80. letech 20. století (například Protivinský, M.: Kriminalistická stopa. AUC, Iuridica, Monographia XXIII, Praha 1976.), kdy definice zůstává prakticky shodná se stopou, ale interpretace je širší. Další autoři jej používají a interpretují zhruba jednotně, přičemž rozdíl mezi onou změnou a jejím nositelem bývá nečitelný a vzájemně se oba pojmy často prolínají.

„Dnes se za kriminalistickou stopu obecně považuje následující definice: Kriminalistická stopa je jakákoliv změna v materiálním prostředí nebo ve vědomí člověka, která souvisí příčinně, místně nebo časově s kriminalisticky relevantní událostí, je zjistitelná, zajistitelná a využitelná současnými metodami, prostředky a postupy.“ (Straus, J. a kol.: Dějiny československé kriminalistiky slovem i obrazem. Praha 2003, s. 169.)

Důsledky na kriminalistickou a soudní praxi

Jaká je situace v běžné praxi, nejlépe ukáží následující citace z dožádání o odbornou expertizu nebo ze soudních spisů:

- na zajištěných balistických stopách vyhledejte stopy po nabití do zbraně, zejména zda se na nich nalézají stopy po zásobníku, které by byly využitelné k individuální identifikaci jednoho ze čtyř zásobníků, nalezených na MČ jako balistické stopy č. 12, č. 18 a č. 21, a dále stopy od vyhazovače pistole, zajištěné jako stopa č. 3
- jaké další stopy lze identifikovat na zajištěných balistických stopách, zejména zda se na nich nalézají stopy daktyloskopické a biologické, sešinuté stopy nalezené na nábojnicích porovnejte se stopami, které vytváří vytahovač zbraně zajištěné jako stopa č. 36.

Kromě zmateně působícího textu se v řadě případů stává, že dochází k nejasnostem, kdy a kde byl konkrétní důkaz nalezen, kým a s jakým výsledkem zkoumán a podobně.

Jak se vypořádat se stávající situací

Inspirující mohou být pasáže některých autorů, které ukrývají náznak možného řešení:

- „Při vyšetřování hledíme shromáždití tzv. indicie, to je pŕtahy, okolnosti, jeŕ dávájí souditi na určité jednání, čin nebo fakt. Indicie můŕžeme rozdělovati na ideální a materiální. K prvním řadíme např. sledování stop policejním psem...” (Lebeda, J.: Učebnice kriminalistiky. Praha 1938, s. 76.)
- „Obsahem předmětu kriminalistiky, hlavně technické, jsou a) speciální vědeckotechnické a taktické způsoby i prostředky, b) vyhledávání soudních důkazů, c) zajišťování soudních důkazů, d) trvalé zachycení soudních důkazů, e) zkoumání soudních důkazů. Speciálních vědeckotechnických

metod se používá k vyhledávání a zajištění všech druhů stop a jiných důkazů (stopy daktyloskopické, mechanoskopické, biologické a jiné)... Prostředky jsou v kriminalistice takové pomůcky, kterých se především používá k vyhledávání a zajišťování soudních důkazů. Zajištění důkazů se provádí pomocí vědeckotechnických a taktických způsobů a prostředků zároveň s jejich vyhodnocením... Kriminalistika a kriminalistická technika zkoumá soudní důkazy a vyhodnocuje je." (Němec, B. a kol.: Učebnice kriminalistiky. Praha 1959, s. 21-22.)

- „Kriminalistická věda zkoumá zákonitosti vzniku a zániku důkazů a jiných stop a skutečností významných z hlediska boje s kriminalitou." (Pješčak, J. a kol.: Kriminalistika. Naše vojsko, Praha 1982, s. 11.)
- „Kriminalistickotechnické zkoumání dokladů, listin, cenin a platidel" je kapitola v publikaci Pješčak, J. a kol.: Kriminalistika, Naše vojsko, Praha 1982, s. 111-118, která se zcela obešla bez termínu *kriminalistická stopa*.
- „...prostřednictvím zanechaných stop a jiných důkazů, informací...", „Zda tyto změny považovat za stopy trestného činu či jiný typ důkazů...", „V § 112 tr. ř. je materiální stopa trestného činu uváděna jako jeden z druhů věcných důkazů...", „...pod tento druh věcných důkazů lze zařadit jen stopy jako takové a nikoliv jejich hmotné nositele.", „Stopa in natura je původním věcným důkazem." (Porada, V.: Teorie kriminalistických stop a identifikace. Academia, Praha 1987, s. 16, 19-20, 23-24.)

Je vidět, že mnoho autorů pracuje s termínem důkaz a stopa jako se synonymy (mnohdy termín důkaz používají pouze na začátku statí, ve které se dále hovoří již jen o stopách).

Zákon č. 141/1961 Sb. (tr.ř.), ve znění pozdějších předpisů, pracuje s termínem důkaz v mnoha paragrafech, ale

disponuje také termínem stopa trestného činu, například (§ 112, odstavec 1): věcnými důkazy jsou předměty, kterými nebo na kterých byl trestný čin spáchán, jiné předměty, které prokazují nebo vyvracejí dokazovanou skutečnost a mohou být prostředkem k odhalení a zjištění trestného činu a jeho pachatele, jakož i stopy trestného činu.

Jak se s podobným problémem vypořádali v zahraničí? Tam je situace poměrně jednoduchá. Anglofonní země používají pro důkazy nalezené na místě činu termín evidence. Takže například nábojnice a střely nalezené na místě vraždy jsou ballistic evidence, biologické důkazy – biologic evidence apod.

Návrh možné kategorizace

Pro nastartování diskuse si dovolím předeštit návrh možného upřesnění kategorizace v podobě známých termínů, jejichž vhodné obsahové ohraničení by mohlo napomoci k větší srozumitelnosti jak na poli teoretické vědy, tak v praktické kriminalistice.

Předně se jeví vhodné důsledně rozlišovat pojmy **důkaz** a **stopa**.

S **důkazem** pracují orgány činné v trestním řízení ve všech jeho etapách, přípravným řízením počínaje, neboť jeho pomocí se orientují v události a rozhodují o postupu vyhledávání, vyšetřování nebo o skutku samém, případně o jeho důsledcích pro pachatele. Důkazy, že se něco stalo, jsou zajišťovány zejména na místě činu při jeho ohledání. Staré pravidlo při ohledání místa činu doporučuje zajistit raději více „důkazů“, než něco nenajít. Zda byly na místě události zajištěny skutečně důkazy (použitelné pro tr. řízení), prokáže teprve jejich odborné posouzení, realizované hodnocením kriminalistických (kriminalisticko-technických) stop, které důkaz obsahuje (nese), zpravidla znalcem (kriminalistickým expertem). Znalci nepřísluší hodnotit důkazy, je to specializovaným odborníkem na stopy, které dokáže

identifikovat, popsat, zadokumentovat a posoudit ve smyslu jemu položených otázek. V některých případech také identifikuje samotné důkazy (například zbraně a střelivo - určuje jejich původ, charakter, ráži...).

Z uvedeného vyplývá, že například **biologický důkaz** je něco jiného než **biologická stopa**. Biologický důkaz (např. kalhotky znásilněné ženy) může zajistit technik výjezdové skupiny při ohledání MČ, zadokumentuje jej včetně místa nálezu, odebere vzorek nebo zajistí celý důkaz a vyšetřovatel jej odešle k odborné expertize. Forenzní biolog pak provede zkoumání zasláného důkazu (vzorku) zpracováním detekovaných biologických stop (sperma).

Na místě činu tak lze zajistit **důkazy** různých kategorií: **balistické důkazy** - vystřelené nábojnice a střely, předměty se stopami zásahů střel (například prostřelené oděvní součástky, prostřelené okenní tabule), zbraně, náboje, laborační přípravky a nástroje, laborační manuály atd., **trasologické důkazy** - obuv, otisk boty, nakousnutý chléb, ale i stopy lokomoce atd., **chemické důkazy** (kanýstr s neznámou tekutinou, úlomek laku, stěr z rukou podezřelého atd.), případně další **důkazy**. Z uvedeného vyplývá, že název důkazu se řídí kategorií stopy, kterou důkaz obsahuje. Například láhev obsahující neznámou tekutinu nesoucí na svém povrchu otisky prstů může být řazena k **důkazu chemickému a daktyloskopickému**.

V mnoha případech zajišťuje na místě činu výjezdová skupina přímo stopy (například daktyloskopické, sejmutím otisku prstů z předmětu na fólii, nebo trasologické).

Důkazy vyhledává, dokumentuje a zajišťuje zpravidla člen výjezdové skupiny (kriminalistický technik) na MČ. Naproti tomu stopy vyhledává, dokumentuje a hodnotí zpravidla kriminalistický expert (znalec), zpravidla v laboratoři, výjimkou bývá vyhledávání a zajišťování stop daktyloskopických a trasologických na místě činu.

Vyhodnocení **stopy** vyžaduje odbornou erudici. To neznamená, že by se na místě činu nedala stopa nikdy zpracovat. Například existují specifické **balistické stopy**, které může kvalifikovaně na místě činu vyhodnotit (nebo zajistit) jen balistik. Stopa je tedy kategorie, se kterou by měl být spojován především specialista, odborník způsobilý **stopu rozpoznat, zpracovat a vyhodnotit**. Důkaz o spáchání činu by měl na MČ rozpoznat, kvalitně zadokumentovat a kvalifikovaně zajistit člen výjezdové skupiny. Jaké stopy se na zajištěném důkazu nalézají, je však otázka o řád náročnější. Tak například na balistickém důkazu (např. zbrani nalezené na místě události) se mohou nalézat stopy biologické, stopy daktyloskopické, stopy mechanoskopické i chemické. Každá znalecká specializace používá své třídění stop, které studuje a které je schopna hodnotit.

Nikdy nebude možné a popravdě ani nezbytné vyjmenovat všechny kategorie stop. Prospěšné teorii a především kriminalistické praxi bude tyto dvě kategorie - důkazy a stopy vzájemně nezaměňovat.

Kriminalistická stopa - kriminalistický důkaz

Ve světle předchozího by označení kriminalistická stopa a kriminalistický důkaz mohly přispět ke zpřehlednění kriminalistické teorie, a tady se otevírá prostor pro diskusi renomovaných teoretiků.

Termín **kriminalisticko-technická stopa** zužuje termín stopa na média, která jsou zkoumána kriminalisticko-technickými metodami. Promítá se zde široká škála moderních metod a přístrojů, kterými moderní kriminalistická laboratoř disponuje. Z gnozeologického hlediska se zde prolíná oblast teoretická s ryze praktickou (technickou).

Příklady

Jak by mohly vypadat některé formulace po úpravě v navrhovaném smyslu, je ukázáno na následujících textech (autorům náhodně vybraných ukázek z velmi rozšířené kriminalistické příručky se omlouvám, jde výlučně o názornost).

Nový text (s původní jazykovou formou):

...vyhledávání materiálních důkazů souvisí především se skutečností, zda obsahují stopy viditelné nebo latentní. Důkazy s viditelnými stopami zpravidla vyžadují při svém vyhledávání pouze pečlivou a důkladnou práci pracovníků policie. Jedná se převážně o vyhledávání materiálních důkazů v souvislostí s ohledáním místa kriminalisticky relevantní události. Vyhledané důkazy s viditelnými stopami se vždy označí, resp. se poznamená, kde byly nalezeny, aby následně jejich zadokumentování v kriminalistické dokumentaci bylo přesné a jednoznačné. Mezi typické viditelné stopy patří stopy mechanoskopické, balistické, většina stop trasologických, řada stop biologických a chemických. Pochopitelně i tyto stopy existují ve formě latentní. K materiálním důkazům se řadí rovněž pyrotechnické předměty, ručně psané dokumenty, písemnosti vytvořené na psacích strojích a další.

Ukázka nového textu z dožádání o balistickou expertizu:

- na balistických důkazech č. 1 až 9 (9 ks ostrých nábojů ráže 9 mm Luger), zajištěných při MČ, vyhledejte stopy po nabití do zbraně, zejména zda se na nich nalézají stopy po zásobníku, které by byly využitelné k individuální identifikaci jednoho ze čtyř zásobníků nelezených na MČ jako balistické důkazy č. 12, č. 18, č. 19 a č. 21, a dále stopy od vyhazovače pistole, zajištěné jako balistický důkaz č. 32

- jaké další stopy lze identifikovat na zajištěných balistických důkazech, zejména zda se na nich nalézají stopy daktyloskopické a biologické, a sešinuté stopy nalezené na

nábojnicích porovnejte se stopami, které vytváří vytahovač zbraně zajištěné jako balistický důkaz č. 36.

xxx

Článek vybízí k otevření diskuse na téma termínů **důkaz** a **stopa** používaných v teoretické i praktické kriminalistice. Autor se necítí kompetentní ke zpracování tak náročné materie. Bude považovat za úspěch, pokud se ukáže, že není ve svém pohledu na věc osamocen.